instagram.com/publikpraktikum
facebook.com/publikpraktikum
www.publikpraktikum.rs

Naslov originala

J. R. R. Tolkien
BEREN AND LUTHIEN

© The Tolkien Estate Limited and C. R. Tolkien 2017
Illustrations © Alan Lee 2017

TOLKIEN and are registered trade marks of The Tolkien Estate Limited.
Za izdanje na srpskom jeziku © Publik praktikum 2021

Sva prava zadržana. Nijedan deo ove knjige ne sme se kopirati ni prenositi u bilo kom obliku ili bilo kojim sredstvima, elektronskim ili mehaničkim, uključujući fotokopiranje, snimanje ili bilo koji sistem za skladištenje i pretraživanje informacija, bez pismenog odobrenja izdavača.

BEREN I LUTIJENA

DŽ. R. R. TOLKIN

Priredio Kristofer Tolkin

Sa ilustracijama Alana Lija

S engleskog preveo i prepevao
Vladimir D. Janković

PUBLIK PRAKTIKUM

Za Bejli

SADRŽAJ

Spisak ilustracija preko cele strane 9
Predgovor 11
Beleške o Starijim danima 23

BEREN I LUTIJENA 33

Dodatak
Prerađeno izdanje balade o *Leitianu* 285

Spisak imena, naziva i toponima
u originalnim tekstovima 303

SPISAK ILUSTRACIJA PREKO CELE STRANE

	strana
„Beren ju je, međutim, video kako pleše u sumraku”	52
„ali Tevildo je ugleda na visu na kom ona stajaše”	77
„Lišća ne bi; no tamni gavrani/na granju seđahu razgrakani”	116
„Opkoliše ih vuci, stoje oni tako/za život se boje”	145
„Onda braća odjahaše, ali se onda, varkom, obrušiše na Huana i Lutijenu”	157
„Na mostu svih jada/plaštom umotana usred noćnog hlada/sedela je i pevala”	181
„S vrhunca koji sámo nebo kruni/Torondor, Orlova kralj, se obruši”	215
„Pred oči njegove, osećanjem škrte/i otplesa kao da olujna je ptica”	231
„To zacelo mora biti Silmaril što sija sad na Zapadu?”	283

PREDGOVOR

Nakon objavljivanja *Silmariliona* 1977, nekoliko godina proveo sam istražujući povest o nastanku tog dela i usput pisao knjigu koju sam naslovio *Istorija Silmariliona*. Docnije će to postati (u donekle skraćenoj verziji) osnova prvih knjiga iz serijala *Istorija Srednje zemlje.*

Godine 1981. poslao sam dugo pismo Rajneru Anvinu, predsedniku upravnog odbora izdavačke kuće *Alen i Anvin*, u kojem sam ga izvestio o tome na čemu sam u prethodnom periodu, a i u to vreme, još radio. U tom trenutku je, kako sam mu rekao, knjiga imala 1.968 stranica, i to velikog formata, te očito nije bila za objavljivanje. Naznačio sam mu: „Ako (i/ili kad) budete pogledali ovu knjigu, odmah ćete primetiti zbog čega sam napomenuo da je njeno objavljivanje jedan, po svemu sudeći, nezamisliv poduhvat. Tekstualni deo i ostala razmatranja isuviše su detaljni i minuciozni; sam obim dela (koji će dodatno rasti) neminovno sa sobom povlači i visoku cenu. Takav mi je pristup bio, s jedne strane, zbog ličnog zadovoljstva i

želje da stvar uradim kako treba, a s druge, zato što sam želeo da ustanovim kako se, uistinu, ceo taj koncept razvijao iz prvih zametaka..."

„Ako ima izgleda da se takvim zahtevima izađe u susret, želim da se postaram da se u daljim istraživanjima „književne istorije" Dž. R. R. Tolkina nipošto ne skrene na pogrešan put, a samim tim i na pogrešan način protumači njen istinski razvojni put. Haos i neopisive teškoće na koje sam nailazio na mnogim tim listovima (čitavi slojevi promena na jednoj jedinoj stranici rukopisa, ključni putokazi na beleškama razbacanim po arhivi, tekstovi ispisani na poleđini listova iz drugih rukopisa, pa onda potpuno nesređeni rukopisi, gde jedan deo nađete ovde, drugi tamo, te sporadično maltene ili potpuno nečitki pasusi) jednostavno se ne daju zamisliti..."

„Mogao bih, hipotetički, iz te *Istorije* da izvučem mnogo knjiga, a ima tu sijaset mogućnosti, kao i mnogo kombinacija raznih mogućnosti. Primera radi, mogao bih „Berena" da napravim po izvorniku *Izgubljene pripovesti**, *Baladi o Leitianu*, i uz to esej o nastanku te legende. Meni bi najdraže bilo da, ukoliko dođe do pozitivnog rešenja, jednu legendu tretiram kao entitet koji se razvija, umesto da priložim sve *Izgubljene pripovesti* odjednom; ali teškoće s kojima bih se susretao u tako detaljnom izlaganju bile

* „Izgubljene pripovesti" jeste naslov originalnih verzija legendi o Silmarilionu. (Prim. aut.)

bi uistinu velike, jer čovek usput mora i prečesto da objašnjava šta se zbiva drugde, u drugim, neobjavljenim radovima."

Rekao sam da bih uživao pišući knjigu čiji bi naslov bio „Beren", i to u maniru koji sam sâm nagovestio; ali problem bi bio kako tu knjigu prirediti a da cela građa bude razumljiva sama po sebi, te da uredničko prisustvo ne bude prenaglašeno."

Napisavši ovo, rekao sam šta sam mislio i za samo objavljivanje: nisam ni razmišljao o tome da je to izvodljivo, osim ako se ne bih poveo za idejom da odaberem jednu legendu i da joj pristupim kao „entitetu koji se razvija". Čini mi se da sam sada uradio upravo to, premda i ne razmišljajući o onome što sam Rajneru Anvinu napisao u tom pismu pre trideset pet godina: bio sam na to pismo potpuno zaboravio, da bih na njega, pukim slučajem, naišao kad je rad na ovoj knjizi već bio pri samom kraju.

Postoji, međutim, temeljna razlika između toga i moje prvobitne ideje, a ta razlika tiče se samog konteksta. U međuvremenu je, naime, veliki deo tog neizmernog skladišta rukopisa koji se tiče Prvog doba, ili Starijih dana, objavljen u brižljivo osmišljenim, iscrpnim izdanjima, prvenstveno u tomovima *Istorije Srednje zemlje*. Zamisao o knjizi posvećenoj nastajanju i razvijanju priče o Berenu, koju sam se usudio da iznesem Rajneru Anvinu kao nešto što bi se moglo objaviti, ako bi se ostvarila, obelodanila bi mnogo do tog časa neznanih i nedostupnih tekstova. Ali ova knjiga, kakva jeste, ne donosi ni jednu jedinu stranicu

originalnog i neobjavljenog rada. Kome je, onda, sad takva knjiga i potrebna?

Pokušaću da pružim jedan (neizbežno kompleksan) odgovor ili više odgovora na to pitanje. Kao prvo, jedan od aspekata tih izdanja bio je da se tekstovi predstave na način koji će adekvatno prikazati očigledno ekscentričan pristup mog oca kompoziciji dela (što je često, ako ćemo pravo, bivalo i pod dejstvima pritisaka spolja), i tako pronikne u taj sled faza u razvoju narativa, a i opravda moje tumačenje onoga što je dato.

U isto vreme, Prvo razdoblje u *Istoriji Srednje zemlje* u tim je knjigama bilo osmišljeno kao *istorija* u dva smisla te reči. Uistinu je to bila istorija, povest – hronika životâ i događaja koji su se odigrali u Srednjoj zemlji; ali ujedno je to bio i istorijat promenâ u literarnom konceptu do kojih je dolazilo kako su prolazile godine; otuda se pripovest o Berenu i Lutijeni protegla na mnoge godine i u više knjiga. Štaviše, budući da je ta priča počela bila da se prepliće sa *Silmarilionom*, na kojem je rad sporo napredovao, a naposletku postala i njegov esencijalni deo, proces njenog nastajanja zabeležen je u raznim rukopisima koji se prevashodno bave celokupnom istorijom Starijih dana.

Ako želite da pratite priču o Berenu i Lutijeni, kao jedan zaseban, jasno definisan narativ, *Istorija Srednje zemlje* neće pred vas prostrti lagan put.

U često citiranom pismu iz 1951. godine moj otac je tu pripovest nazvao „ključnom pričom u *Silmarilionu*", a za Berena rekao da je on „smrtnik odbačen od

svih, koji uspeva (uz pomoć Lutijene, device tek, makar bila i kraljevskog vilovnjačkog porekla) u onome u čemu sve vojske i ratnici nisu imali uspeha: on ulazi u samo uporište Neprijatelja i otima jedan od Silmarila iz Gvozdene krune. Tako zadobija Lutijeninu ruku, i tako biva sklopljen prvi brak između smrtnog i besmrtnog bića.

„Priča kao takva (a ja mislim da je lepa i moćna) zapravo je herojsko-vilinska romansa i može se razumeti i s tek nekim neodređenim poznavanjem pozadine. Ona je međutim i nit koja temeljno povezuje ceo taj ciklus, i gubi svoje puno značenje ako se iz njega izdvoji."

Na drugom mestu, moja namera s ovom knjigom je dvojaka. S jedne strane, pokušao sam, ipak, da izdvojim priču o Berenu i Tinuvijeli (Lutijeni), tako da ona može da se čita sama za sebe, i učinio sam to u onoj meri u kojoj je (po mom mišljenju) to i moguće učiniti a da ne dođe do izobličavanja suštine. S druge strane pak, želja mi je bila da pokažem na koji način se ova temeljna pripovest razvijala tokom godina. U predgovoru prvom tomu *Knjige izgubljenih pripovesti* o promenama u tim pripovestima rekao sam sledeće:

> *Priča o istoriji Srednje zemlje retko se razvijala tako što su pojedini delovi u celosti odbacivani – kudikamo češće je to bilo suptilno, postepeno menjanje teksta, te su tako i legende rasle (govorim, recimo, o procesu u toku kojeg je priča o*

Nargotrondu došla u dodir s pripovešću o Berenu i Lutijeni, dodir koji u Izgubljenim pripovestima nije čak ni nagovešten, premda su oba elementa bila zastupljena) na način koji otprilike liči na ono kako legende rastu u raznim narodima, bivajući proizvod mnogih umova i naraštaja.

Suštinska je odlika ove knjige da je taj razvoj fabule u legendi o Berenu i Lutijeni opisan rečima moga oca, jer metod koji sam ja primenio zapravo je vađenje određenih odeljaka iz znatno dužih rukopisa, što u prozi, što u stihu, koji su nastajali tokom višegodišnjeg perioda.

Na taj način, takođe, obelodanjeni su neki delovi koje odlikuje potanko opisivanje ili dramska neposrednost, a kojih nema u jezgrovitom, gusto zbijenom stilu karakterističnim za veći deo narativa u *Silmarilionu*; tek će otkriveni biti pojedini elementi ove priče koji su dosad bili izgubljeni. Takvo je, na primer, unakrsno ispitivanje kojem je Volšebnik Tû (prvi oblik u kom se pojavio Sauron) podvrgnuo Berena, Felagunda i njihove drugove, prerušene u Orke unakrsnim ispitivanjima, ili pak uvođenje u priču užasnog Tevilda, Princa Mačaka, koji očito zaslužuje da bude upamćen, iako je njegov književni vek trajao kratko.

Naposletku, navešću deo iz drugog jednog svog predgovora, onog u knjizi *Deca Hurinova* (2007):

Ne može se poreći da postoje mnogi čitaoci Gospodara prstenova kojima su legende iz Starijih

dana potpuno nepoznate, osim po glasu koji ih prati, da su čudnovate i nepristupačne po formi i stilu.

Ne može se, takođe, poreći da su predmetni tomovi *Istorije Srednje zemlje* mogli imati i nečeg odbojnog u sebi. To je otuda što je način na koji je moj otac komponovao celinu bio veoma zamršen i težak; a primarni cilj *Istorije* i jeste bio da to nekako razmrsi; otuda (tako se čini) i da prikaže pripovesti o Starijim danima kao kreaciju koju krasi fluidnost, neprekinut tok.

Verujem da bi on, obrazlažući zbog čega je određeni element izbacio iz neke priče, ovako rekao: u jednom trenutku uvideo sam da to nije tako bilo; ili shvatio bih da to nije pravo ime. Ni sa fluidnošću ne treba preterivati; te priče bile su, i tako, sjajne, dodirivale su suštinu i bile postojane. Ja sam se, međutim, svakako nadao da ću, sastavljajući ovu knjigu, uspeti da prikažem kako se u samom postupku stvaranja jedne drevne legende iz Srednje zemlje, koja se menjala i rasla tokom dugih godina, odražava zapravo i autorova potraga za njemu lično poželjnijim načinom predstavljanja jednog mita.

U pismu Rajneru Anvinu iz 1981. godine napomenuo sam da bi, u slučaju da se ograničim na jednu jedinu iz mnoštva legendi koje čine *Izgubljene pripovesti*, „teškoće u izlaganju pojedinosti bile velike, jer onda bi i prečesto moralo da se objašnjava šta se dešavalo drugde, u drugim neobjavljenim zapisima".

Ispostavilo se da je, kad je o *Berenu i Lutijeni* reč, to predviđanje bilo sasvim na mestu. Moralo se, otuda, pronaći neko rešenje, jer Beren i Lutijena nisu živeli, voleli i umrli, sa sve njihovim prijateljima i neprijateljima, na nekoj opusteloj pozornici, sami i bez prošlosti. Otuda sam se u *Deci Hurinovoj* vodio sopstvenim rešenjem. U predgovoru toj knjizi napisao sam:

> *Čini se da je neupitno – na osnovu samih reči moga oca – da ako je on mogao da dovrši svoje pripovesti u meri u kojoj je on sam to želeo, i tri „Velike priče" iz Starijih dana (Beren i Lutijena, Deca Hurinova i Pad Gondolina), da ih je doživljavao kao dela u dovoljnoj meri zaokružena da se mogu razumeti i bez poznavanja celokupnog tog korpusa legendi poznatog pod naslovom Silmarilion. S druge strane… priča Deca Hurinova sastavni je deo povesti o Vilovnjacima i Ljudima iz Starijih dana, tako da tu nužno ima mnoštvo referenci na događaje i okolnosti u toj, široj priči.*

Otuda sam dao „vrlo sažet opis Belerijanda i naroda koji su u njemu živeli koncem Starijih dana", uvrstivši i „spisak svih imena koja se pojavljuju u tekstovima s vrlo konciznim napomenama koje se tiču svakog pojedinačno". Radeći na ovoj knjizi, preneo sam taj opis iz *Dece Hurinove*, prilagodio ga i skratio, kao što sam sačinio i spisak svih iménā koja se pojavljuju u tekstovima, u ovom slučaju s objašnjenjima različitog tipa. Ništa od tog pratećeg materijala nije od

suštinskog značaja, ali je tu čisto da se nađe kao ispomoć, ukoliko se za tim ukaže potreba.

Nametnuo se još jedan problem koji bi ovde trebalo pomenuti, a koji potiče iz vrlo česte promene imenâ. Tačno i dosledno pratiti razna iménā koja se smenjuju u tekstovima nastalim u različitim periodima ne bi poslužilo osnovnoj svrsi ove knjige. Stoga se u tom pogledu nisam pridržavao nikakvog pravila, već pravio razlike između starog i novog u nekim slučajevima, dok u nekim drugim, iz različitih razloga, to nisam činio. U mnogim slučajevima moj otac bi, jednostavno, izmenio neko ime u rukopisu naknadno, pa i posle mnogo vremena, ali nije to činio sa doslednošću; kao primer ću navesti *Elfin* umesto *Elven*. U takvim slučajevima opredelio sam se za *Elven* (vilovnjački) kao jedini ispravan oblik, ili recimo, za *Belerijand* umesto ranijeg *Broselijand*; u drugim pak slučajevima zadržao sam obe varijante, kao u *Tinvelint/Tingol* ili *Artanor/Dorijat*.

Svrha ove knjige, dakle, potpuno je drugačija od svrhe onih tomova *Istorije Srednje zemlje* iz kojih je potekla. Ona ni u kojem smislu ne predstavlja nekakav dodatak tim knjigama. Reč je o pokušaju da se jedan narativni element izvuče iz ogromnog opusa koji krase neobično bogatstvo i složenost; ali taj narativ, pripovest o Berenu i Lutijeni, sâm je nastavio da evoluira; puštajući koren u jednu širu povest, ujedno je razvijao i nove asocijacije. Odluka šta uključiti u taj drevni svet „u celosti", a šta iz njega isključiti – i može

jedino biti predmet lične i, neretko, diskutabilne procene: u takvom pokušaju ne može biti nikakvog „pravog puta". Uopšteno sam se, međutim, opredelio za jasnoću, odolevši porivu da se upuštam u objašnjavanja, a sve iz straha da bih time samo podrio primarni cilj i metodu po kojoj je ova knjiga osmišljena.

Budući da sam u devedeset trećoj godini života, ovo je (verovatno) poslednja moja knjiga u dugom nizu izdanja kojima su bila obuhvaćena pisanija moga oca, najvećim delom prethodno neobjavljivana, te je otud i unekoliko neobična. Ova priča odabrana je kao *in memoriam* zbog toga što je, kao takva, bila duboko utemeljena u njegovom sopstvenom životu, i njegovom intenzivnom promišljanju zbližavanja Lutijene, koju je nazivao „najvećom od Eldara", i smrtnika Berena, o preplitanju njihovih sudbina i njihovim drugim životima.

Ta priča seže daleko i u moj vlastiti život, jer to i jeste najranije moje sećanje – jedan element iz te pripovesti koji sam čuo, a da pritom nije reč samo o upamćenoj slici ili prizoru. Tu priču pričao mi je otac u delovima, i to je uvek bilo usmeno, bez ikakvih zapisa, još početkom tridesetih godina 20. veka.

Element koji sam pomenuo, a koji mi se i sad živo javlja u svesti, jesu vučje oči u trenutku kad se vukovi, jedan po jedan, pojavljuju u mraku Tûove tamnice.

U pismu u kojem je govorio o mojoj majci, koje mi je poslao u godini posle njene smrti, što će reći, ujedno, godinu dana pre svoje smrti – pomenuo je neodoljivo
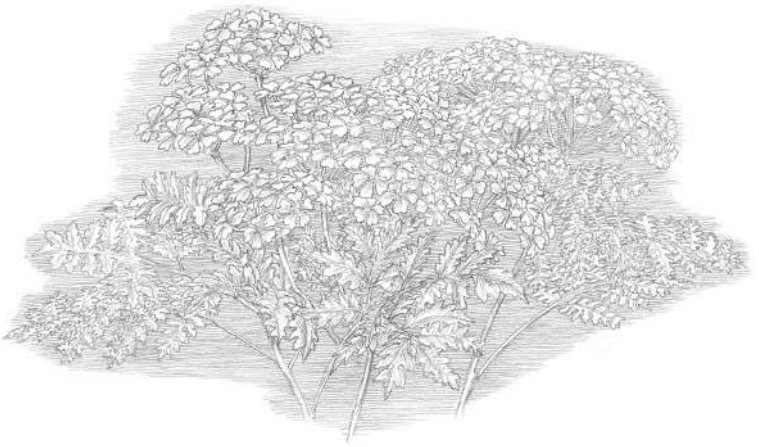
osećanje ožalošćenosti, kao i svoju želju da ime *Lutijena* bude uklesano ispod njenog imena na nadgrobnom spomeniku. U tom pismu se, kao što je navedeno i u ovoj knjizi, osvrnuo na poreklo priče o Berenu i Lutijeni, koja je začeta na jednoj maloj šumskoj čistini punoj cvetova kukute, nedaleko od Ruza u Jorkširu, gde je ona plesala; i rekao je: „Ali priča je pošla naopako, i ostao sam sâm, i *ne mogu* da kleknem pred neumoljivog Mandosa i molim."